

VIRTUS

26 | 2019

Vincent Sleebe

De freule die was bevangen door het nationaalsocialisme

221

Roel van Duijn, *Een zoon voor de Führer. De nazi-utopie van Julia Op ten Noort* (Amsterdam: Boom uitgevers, 2018, 320 p., ill., index)

Hoewel er weinig systematisch onderzoek naar is gedaan, is het bekend dat een deel van de Nederlandse adel voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog sympathieën koesterde voor het nationaalsocialisme. Een aantal adellijke heren en dames is ook berucht geworden als landverrader, zoals de jonkheren Ernst en Egon von Bönninghausen in Twente en Max graaf de Marchant et d'Ansembourg in Limburg. Vrij onbekend is freule Julia Adriana Op ten Noort (1910-1994), die veel minder tot de verbeelding heeft gesproken dan haar rivale Florrie Rost van Tonningen, alias 'de Zwarte Weduwe', maar voor én tijdens de oorlog een prominente rol speelde binnen de nationaalsocialistische beweging. Deze Julia is het onderwerp van een boek van ex-Provo en -politicus Roel van Duijn.

De titel suggereert meer dan het boek werkelijk vertelt. De frase 'dem Führer ein Kind schenken' werd gebruikt in de context van de *Lebensborn*-klinieken, die in het geheim waren opgericht om SS-soldaten en vrouwen met de juiste fysieke eigenschappen zich voort te laten planten en zo een Germaans superras te kweken. Weliswaar bracht Julia Op ten Noort haar zoon inderdaad in zo'n kliniek ter wereld, maar het is zeer de vraag of zij bewust deelnam aan dit programma of om een andere reden zwanger raakte (waarover later meer).

Van Duijns drijfveren om het boek te schrijven zijn deels van persoonlijke aard. Freule Op ten Noort groeide op in een gezin dat onder invloed stond van de theosofie, waarvan ook Van Duijns ouders fervente aanhangers waren. En net als de auteur was zij sterk geporteerd van utopieën voor een betere en vooral niet-materialistische wereld. Roel van Duijn sluit de biografie dan ook af met een aantal persoonlijke ontboezemingen waarin hij zichzelf met

zijn hoofdpersoon vergelijkt. Had hijzelf ook niet onder invloed kunnen komen van verderfelijke ideologieën en de verkeerde politieke keuze gemaakt, als hij een generatie eerder had geleefd? Heeft hij door het schrijven niet teveel sympathie of althans begrip gekregen voor de freule? Uiteindelijk komt hij tot de conclusie dat hij, anders dan Op ten Noort, zich bijtijds heeft gerealiseerd dat hij niet gevangen moest blijven in zijn utopisme en een meer pragmatische koers is gaan varen.

Dat is een les die Julia Op ten Noort nooit heeft geleerd. Haar hele leven heeft zij zich hartstochtelijk in utopieën gestort. De combinatie van gedrevenheid en organisatietalent leidde ertoe dat zij een prominente rol speelde in de diverse bewegingen waarbij zij zich aansloot. Dat begon in de vroege jaren 1930, toen zij via bevriende adellijke relaties in haar woonplaats Vorden in de Achterhoek in aanraking kwam met de Oxfordbeweging van de Amerikaanse dominee Frank Buchman, die nadruk legde op eerlijkheid, onzelfzuchtigheid en zuiverheid, en een afkeer had van het materialisme. Deze beweging, later omgedoopt in 'Morele herbewapening', had veel adellijke aanhangers. Binnen korte tijd was Julia één van de organiserende krachten achter de zogenaamde *house parties*, die de beweging hield om haar aanhang te mobiliseren en op te wekken, en waarvoor de adel met graagte zijn landgoederen openstelde.

Buchman had ook aanhang in Duitsland en hoopte met het naziregime samen te kunnen werken tegen de belichaming van het materialisme, het communisme. Aanvankelijk werd hij door de nazi-kopstukken met open armen ontvangen en zo kwam ook Julia Op ten Noort in Duitsland terecht, waar zij kennis maakte met *Reichsführer* Heinrich Himmler. Beiden waren zeer van elkaar onder de indruk. Het duurde niet lang of ze raakte in de ban van zijn ideeën over de superioriteit van het noordse ras en het Groot-Germaanse rijk. Via via zou zij afstammen van de middeleeuwse Duitse koning Hendrik de Leeuw en dat versterkte haar geloof in de heilige taak van de adel om dat rijk mede tot stand te brengen. Toen de verhouding tussen de nazi's en Buchman steeds problematischer werd en de Oxfordbeweging uiteindelijk als pion van de vrijmetselarij werd weggezet, koos de freule voor de nazi's.

Ook in eigen land was Op ten Noort actief. Zij sloot zich al vroeg aan bij de NSB. In de richtingenstrijd tussen Anton Mussert, die een Nederlandse variant van het nationaalsocialisme propageerde, en Meinoud Rost van Tonningen, die wilde dat Nederland zich aan zou sluiten bij het Groot-Germaanse rijk, koos zij vanzelfsprekend partij voor de laatste. Haar bewondering voor Rost van Tonningen uitte zich vermoedelijk ook in seksuele zin; zij wilde graag met hem trouwen maar hij koos voor Florrie Heubels. Haar keuze zou haar blijven benadelen, want Mussert vergaf haar die niet en bleef haar tegenwerken. Dat ondervond zij toen zij in 1938 het initiatief nam tot de oprichting van de Nationaal Socialistische Vrouwen Organisatie (NVSO). Mussert benoemde niet haar, maar een andere vrouw tot voorzitter. Julia moest genoegen nemen met de functie van secretaresse, al was zij in de praktijk de sturende kracht achter de beweging. Zij ging het hele land door om de organisatie op te bouwen en bijeenkomsten te bezoeken. Hoe belangrijk Op ten Noort binnen de NSB was blijkt ook uit het feit dat zij in het voorjaar van 1940 samen met Rost van Tonningen een bezoek bracht aan de nazileiders in Berlijn met het doel de Duitse invasie te voorkomen. Als Nederland neutraal zou blijven, zou de NSB gemakkelijker aan de macht kunnen komen en het land zich vrijwillig bij Duitsland aansluiten, was hun gedachte.

Toen de Duitse bezetting eenmaal een feit was, ging de freule onverstoorbaar door met haar zendingswerk om Nederlandse meisjes te werven voor de NVSO en voor een opleiding bij de vrouwelijke arbeidsdienst in Duitsland. Toen de machtsstrijd tussen Mussert en Rost van Tonningen verder oplaaide, zette de leider van de NSB haar uit haar positie bij de NVSO. Met hulp van Heinrich Himmler, die een opmerkelijke belangstelling voor haar levensloop aan de dag legde, vond zij een nieuwe uitdaging in de oprichting van een *Reichsschule für Mädel*, waarvan er in Duitsland al meerdere waren en die nu ook in Nederland moesten komen. De school werd gehuisvest in een vrouwenklooster in het Limburgse Heythuysen, waarvan de bewoonsters door de *Grüne Polizei* werden verjaagd. Hier hield freule Op ten Noort zich bezig met de indoctrinatie van meisjes, die voorbestemd waren om leidsters in het nazirijk te worden.

Intussen speelden verschillende mannen een rol in haar leven. Als we Van Duijn mogen geloven was zij ondanks haar grote gehechtheid aan zelfstandigheid geneigd zich aan 'foute mannen' over te geven, al betwist hij de vele geruchten dat zij een 'mannenverslindster' was. Na haar mislukte (?) poging iets met Rost van Tonningen te beginnen, kreeg zij een relatie met de ingenieur en latere ondernemer Pieter Schelte Heerema, tevens SS-officier en dus in haar ogen uitermate begerenswaardig. Deze verhouding mondde uit in een zwangerschap, maar tot haar verdriet wilde hij niets weten van trouwen en verdween hij uit beeld. Van een geboorte is niets bekend, zodat Van Duijn vermoedt dat zij een miskraam heeft gehad. Enkele jaren later was zij opnieuw zwanger. Himmler bemoeide zich persoonlijk met de kwestie en gaf haar opdracht onder een valse naam haar intrek te nemen in één van zijn *Lebensborn*-klinieken, en wel in het Beierse Steinhöring. Daar beviel zij in februari 1944 van een zoon, die zij Heinrich noemde, naar eigen zeggen naar de Duitse koning die zij zo bewonderde, maar misschien ook wel naar Himmler.

223

Toen het eind van de oorlog naderde werd de school overgeplaatst naar het diepe zuiden in Beieren. Intussen was Julia Op ten Noort nog druk doende om in Berlijn een gastenhuis voor 'beschadigde' SS'ers te stichten, totdat ze begin 1945 voor de naderende strijd naar Beieren vluchtte, waar ze onderdak vond bij een boekhandelaar. Het duurde nog tot oktober 1947 voor ze werd gearresteerd en aan Nederland werd uitgeleverd. De freule werd ondergebracht in een interneringskamp in de buurt van Rotterdam en berecht door het tribunaal in Dordrecht. Haar relatieve onbekendheid werkte in haar voordeel. Hoewel ze niet ontkende dat ze had gecollaboreerd en vriendschappelijke betrekkingen had onderhouden met Rost van Tonningen en Himmler, wist ze haar rol zo te bagatelliseren dat ze tot niet meer dan twee en een half jaar gevangenisstraf werd veroordeeld, waarvan ze bovendien slechts de helft heeft uitgezeten.

Na haar vrijlating vestigde ze zich met haar zoon in het Beierse Miesbach, trouwde met en scheidde later van een veel jongere inheemse schilder en runde met succes een hotel en winkel in de door haar zeer bewonderde volkskunst. Toch begon ze daarna nog een nieuw leven; in de jaren 1970 raakte zij opnieuw in de ban van een religie, ditmaal van het boeddhisme. Ze verhuisde naar het stadje Fulda, waar ze een schare volgelingen om zich heen verzamelde die ze onderwees in de beginselen van de verlichte leer. Haar reizen naar India kostten haar haar vermogen. Over het verleden sprak ze niet en haar aanhangers waren dan ook stomverbaasd toen Van Duijn hun over haar naziverleden vertelde. In 1994 overleed ze straat-

arm en dement in een verpleegtehuis, vijf jaar na haar zoon, een verlopen figuur die in 1989 dood was aangetroffen in zijn zolderkamer in Frankfurt am Main.

Van Duijn's zoektocht naar de vader van deze zoon is de rode draad in het boek en verklaart ook de titel. Verschillende mogelijkheden passeren de revue. Op ten Noort wees zelf een gehuwde SS-arts uit Berlijn aan, van wie ze nooit de naam heeft willen noemen. Een andere gegadigde is de Haagse SS'er mr. Age Lykle Tromp, die haar in die tijd maandenlang achtervolgde en haar superieuren tot aan Himmler toe brieven schreef om zich over haar slechte levenswandel te beklagen. De indruk ontstaat dat zij hem alleen nodig had gehad om in verwachting te raken. Tenslotte werd in haar directe omgeving ook na de oorlog nog beweerd dat Himmler zelf het kind verwekt had. Uiteindelijk komt Van Duijn tot de conclusie dat deze het niet geweest kan zijn maar dat het Tromp geweest moet zijn. Hij baseert zich op de gelijkenis die hij op foto's ziet tussen Heinrich Op ten Noort en Tromp. Om diezelfde reden valt Himmler volgens hem af.

224 Dit laatste geeft een klein manco in het boek weer. Bij gebrek aan gedetailleerd bronnenmateriaal – er zijn alleen wat brieven en verklaringen in het kader van haar naoorlogse be-rechting – heeft Van Duijn vooral gebruik gemaakt van interviews, die hij overigens in ruime mate heeft gehouden. Maar de geïnterviewden zijn voor het merendeel mensen die Julia Op ten Noort alleen indirect hebben gekend, als kind of via de verhalen van anderen. Daarom moet de schrijver zijn toevlucht nemen tot speculaties in de trant van 'het kan niet anders dan dat...', en gaat hij vervolgens daarop voortborduren om tot zijn conclusies te komen. Daardoor waagt hij zich op glad ijs. Zo is hij ervan overtuigd dat zoon Heinrich zwaar gebukt ging onder de vraag wie zijn vader was en of dat misschien Himmler was, en daarom aan lager wal is geraakt.

Ook kan Van Duijn het soms niet laten om zijn eigen politieke opvattingen naar voren te brengen. Zo krijgt de freule een veeg uit de pan omdat zij wel de arme Duitse jeugd in het toen nog Tsjechische Sudetenland wilde gaan helpen. Waarom heeft ze zich niet op de verwaarloosde Nederlandse arbeidersjeugd gestort, vraagt hij zich af. Maar dat soort bespiegelingen doen niets af aan het belang van dit boek. Julia Op ten Noort was inderdaad in haar tijd heel wat invloedrijker en gevaarlijker dan de 'Zwarte Weduwe'.

Houses divided? Noble familial and class connections during the Age of Revolution and Napoleon

9

Mary K. Robinson

'Le mariage m'a toujours fait peur.' Ongehuwde adellijke vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw

27

Evelyn Ligtenberg

Steekpenning of welkomstgeschenk? De strijd voor eerherstel van Gerrit Burchard en Adolf Hendrik van Rechteren

55

Michel Hoenderboom

The politics of presence. Place making among the Swedish iron producers in the county of Västmanland ca. 1750-1850

75

Marie Steinrud

De Belgische orangistische adel, deel II. De rol van de adel in het Belgisch orangisme (1830-1850)

93

Els Witte

26 | 2019

9 789087 048495